

7% groei agrarische sector dankzij toename vraag en laag aanbod

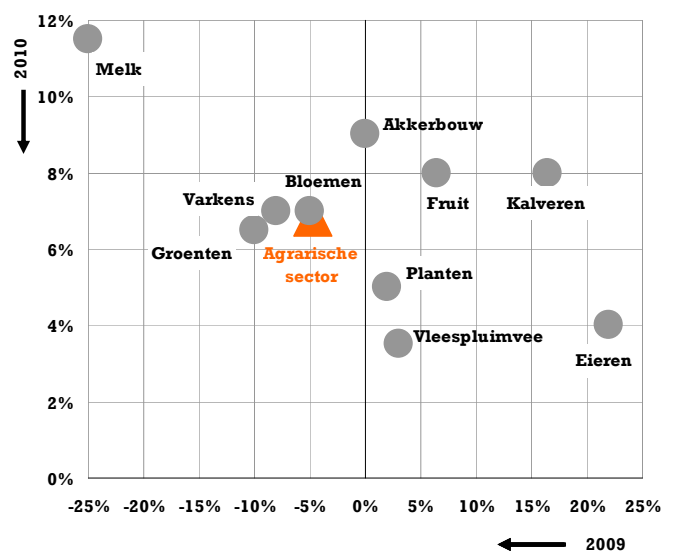
Verdere verzwakking euro helpt mee

De productiewaarde van de agrarische sector stijgt dit jaar naar verwachting met 7%. Er is in tegenstelling tot vorig jaar geen enkel segment met krimp. Vooral de exportgroei richting Oost Europa is momenteel hoog. De verwachte verdere verzwakking van de euro (tot 1,15 eind dit jaar en 1,10 halverwege 2011) blijft een groeistimulans. De effecten van valutaschommelingen op de uitvoer moeten echter niet worden overschat. Het gros van de uitvoer blijft immers binnen de eurozone. Het zijn vooral algemene vraag- en aanbodontwikkelingen die - via de prijzen - de uitvoerwaarden bepalen. De toenemende vraag vanuit Oost Europa naar goedkope kwaliteitsproducten en het onder meer vanwege de kou begin dit jaar en de recente droogte en warmte lagere productaanbod zijn van grotere invloed op de hogere prijzen en productiewaardes.

Agrarische sector immuun voor matige BBP-groei

In het eerste halfjaar van 2010 heeft de wereldwijde economie zich na het rampjaar 2009 goed hersteld. Dit resulteert naar verwachting in groeicijfers van 3% voor de Verenigde Staten en Japan en van ruim 10% voor China. De geraamde BBP-groei voor de eurozone en Nederland steekt hier met ruim 1% schril tegen af. De eurocrisis en begrotingsombuigingen beperken het economisch herstel in Europa. De agrarische sector onttrekt zich aan deze malaise. De meeste subsectoren zijn sterk exportgericht en de uitvoervolumes hebben zich hersteld. Sectoren die uitvoeren naar landen buiten de eurozone profiteren van de verzwakte euro. Daarnaast is het door ons in het vorige Kwartaalbericht voor diverse producten voorziene prijsherstel inderdaad gerealiseerd. Het gros van de agrarische bedrijven is bovendien tot nu toe redelijk recessiebestendig gebleken. Veel agrarische bedrijven zijn familiebedrijven en die blijken dankzij een sterkere focus op de lange termijn over meer financiële reserves te beschikken dan andere bedrijven. Hoewel nog niet alle pijn is verdwenen en er nog weinig wordt geïnvesteerd, verwacht ING Economisch Bureau dat de productiewaarde zich in 2010 positief zal ontwikkelen (zie figuur 1).

Figuur 1 Verwachte ontwikkeling productiewaarde agrarische sectoren in 2010 versus realisatie 2009

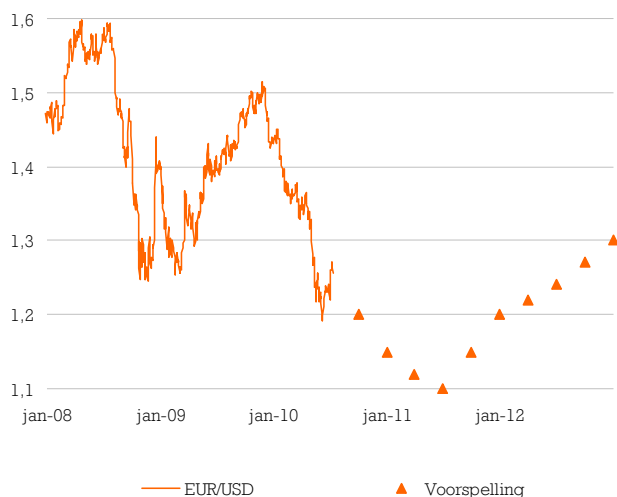
Bron: LEI, Wageningen UR en ING Economisch Bureau (raming 2010)

Euro/dollar koers verzwakt tot 1,10

Nadat de koers van de euro ten opzichte van de dollar in een half jaar tijd 20% daalde tot een niveau van 1,20 begin juni, volgde in de afgelopen weken een herstel tot 1,27 (zie figuur 2). De problemen met de Griekse overheidsfinanciën en de vrees van de financiële markten voor soortgelijke problemen in onder meer Spanje en Italië waren de aanleiding voor genoemde terugval. De recente stabiliteit zal naar verwachting van korte duur zijn. De perifere economieën kampen met hoge schulden, grote overheidstekorten en een zwakke economische groei.

De euro zal naar verwachting verder verzwakken tot ongeveer 1,10 medio 2011. ING Economisch Bureau verwacht dat daarna de euro versterkt, tot 1,20 ultimo 2011 en 1,30 ultimo 2012.

Figuur 2 Euro/dollar koers herstelt pas in 2011

Bron: ING Economisch Bureau

Het Britse pond is in het eerste halfjaar ruim 8% in waarde gestegen ten opzichte van de euro tot 0,82 eind juni. ING Economisch Bureau verwacht voor eind 2011 een koers van 0,80. Aangezien het Verenigd Koninkrijk een belangrijke exportmarkt is voor diverse agrarische producten is deze koersontwikkeling een stimulans voor de omzet.

Voedingstuinbouw: verzwakte euro geeft extra push

Dankzij vraagherstel is er dit jaar al snel een eind gekomen aan de negatieve prijsontwikkeling van 2009. De prijzen naderen langzamerhand weer de niveaus van 2008. De volumeontwikkeling was vanwege het koude weer in de eerste twee maanden van dit jaar matig.

Tabel 1 Ontwikkeling productievolume, prijs en productiewaarde in 2009 (realisatie) en 2010 (raming) voor groenten en fruit

Groenten		2009		2010		Fruit		2009		2010	
Prod.volume		3,0		4,0		12,0		3,0			
Prijs		-13,0		2,5		-5,0		5,0			
Prod.waarde		-10,0		6,5		6,5		8,0			

Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Groenten: productieve eerste maanden voorspellen veel goeds

Door de forse verzwakking van de euro ten opzichte van dollar en pond ontwikkelen uitvoer- en productievolumes zich in de eerste helft van dit jaar beter dan in 2009. Het prijsherstel gebeurt bovendien in sterkere mate en eerder dan verwacht. Het beeld per product varieert echter sterk, zodat de raming van de groei van de productiewaarde in 2010 slechts licht is verhoogd naar 6,5%.

Vooral naar paprika's is veel vraag. De export naar landen buiten de eurozone - met de V.S. en Rusland als uitschieters - verdubbelde in de eerste vier maanden van 2010. Maar ook naar Duitsland werd door Nederlandse bedrijven 30% meer uitgevoerd, tegen gunstige prijzen. Het geringe aanbod vanuit Spanje vanwege de kou begin dit jaar heeft hierbij een bepalende rol gespeeld.

Bij tomaten was er begin dit jaar een korte maar hevige opleving, ook dankzij de productietierugval in Spanje. Sindsdien zijn deze positieve ontwikkelingen echter flink afgezwakt. Voor de tomatenverkoop is het hopen dat de tot nu toe warme zomer lang aanhoudt.

Bij komkommers is er ondanks de areaalbeperking geen sprake van een aanmerkelijke prijsstijging.

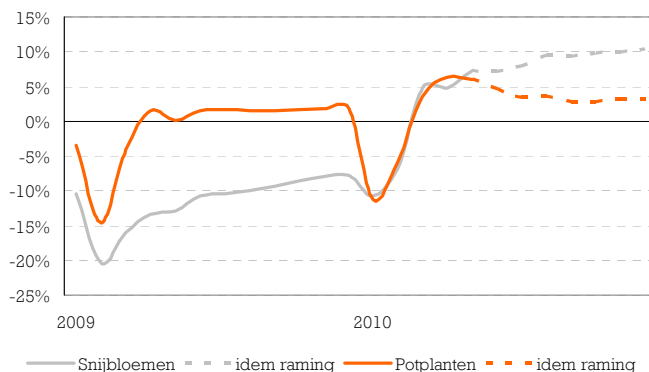
Fruit: lagere afzetprijzen dankzij fors productieherstel

2010 begon met hoge voorraden aan appels en peren. De voorspelde hogere fruitprijzen vanwege het aantrekken van de vraag zijn redelijk uitgekomen. De productievolumes groeien dankzij goede oogsten bovendien sterker dan verwacht. De raming van de productiewaarde is dan ook verhoogd van 6% naar 8%.

Sierteelt: exporterherstel houdt aan in tweede helft 2010

In de sierteelt is de exportontwikkeling in de eerste helft van 2010 ook positief, maar minder spectaculair dan bij groenten en fruit. Tot en met mei groeide de exportwaarde met bijna 7% in vergelijking met dezelfde periode in 2009. Deze toename is vooral te danken aan de gunstige prijsontwikkeling voor bloemen en planten dankzij vraagherstel uit het Verenigd Koninkrijk en Oost-Europa.

Figuur 3 Maandelijkse ontwikkeling cumulatieve exportwaarde (in % j.o.j.) van snijbloemen en potplanten in 2009 en 2010

Bron: Hoofdbedrijfschap Agrarische Groothandel; raming 2010: ING

De zwakke euro is hierbij zeker voor de snijbloemen - na een slecht 2009 - een zegen. ING Economisch Bureau heeft de raming van de productiewaarde van bloemen verhoogd van -1% naar +7%. Het productievolume kent dit jaar een nul-groei.

De uitvoer naar het VK en Rusland trekt aan en de concurrentiepositie van bijvoorbeeld de grootbloemige roos is ten opzichte van Ecuador en Colombia sterk verbeterd. Het aantal importeurs neemt volgens marktpartijen toe, maar de totale bestedingen per klant lopen terug. Essentieel voor een aanhoudende omzet- en winstgroei is dat het consumentenvertrouwen geen nieuwe deuk krijgt en dat de betalingstermijnen op orde blijven. De groeicijfers bleken al in maart weer positief (zie figuur 3).

Tabel 2 Ontwikkeling productievolumen, prijs en productiewaarde in 2009 (realisatie) en 2010 (raming) voor bloemen en planten

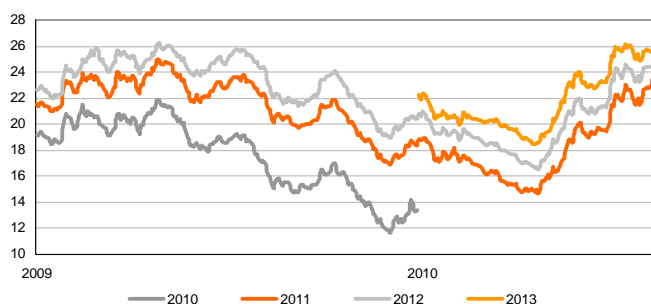
Bloemen	2009	2010	Planten	2009	2010
Prod.volume	-2,0	0,0		4,0	2,0
Prijs	-6,0	7,0		-2,0	3,0
Prod.waarde	-8,0	7,0		2,0	5,0

Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Wanneer de langjarige trend zich de komende maanden doorzet, kan de exportwaarde eind dit jaar met 10% stijgen ten opzichte van 2009. Echter, niet alleen ten opzichte van het bijzonder slechte vorige jaar is er groei, ook zal waarschijnlijk de totale exportwaarde van 2008 worden overschreden.

Voor potplanten zijn de volume- en prijsontwikkelingen dit jaar conform verwachting en heeft alleen een geringe opwaartse aanpassing van de ramingen plaatsgevonden.

Figuur 4 Ontwikkeling gasprijzen voor contracten 2010-2013 gedurende 2009 en 2010 (in eurocent/m³)

Bron: ENDEX Futures Exchange TTF Gas

Opwaartse tendens gasprijzen drukt rendement

Energie is de belangrijkste toeleverancier voor de glastuinbouw. De sector is dan ook gevoelig voor fluctuaties in gasprijzen. Uit figuur 4 blijkt dat de contractprijzen voor gas voor de komende jaren hoger liggen dan voor 2010. Bovendien is er de laatste maanden sprake van een oplopende tendens in de gasprijzen. Voor levering in 2011 geldt nu een inkoopprijs van 23,5 cent per m³ gas. Momenteel beginnen telers te kopen voor 2012 en daarvoor geldt een prijs van 24,5 cent. In

combinatie met tegenvallende opbrengsten uit elektriciteitsverkoop betekent dit een neerwaartse druk op het rendement van glastuinbouwbedrijven.

Akkerbouw: koude voorjaar gunstig voor afzetprijzen

De ontwikkeling van de akkerbouwproductie viel in de eerste helft van 2010 tegen. Door het slechte weer kwam het oogstseizoen laat op gang. Eind juni speelden de droogte en warmte diverse gewassen parten. De prijsontwikkeling was daardoor wel gunstig.

ING heeft vanwege tegenvallende oogstverwachtingen de groeiraming voor de productie dit jaar licht verlaagd naar +2%. De prijzen, die in juni het hoogste peil van 2010 bereikten en bovendien 10% hoger liggen dan een jaar geleden, zullen fors toenemen. De geraamde prijsstijging is dan ook opgeschroefd van +1% naar +7%. ING Economisch Bureau verdubbelt daardoor de groeiraming van de productiewaarde naar +9%. Volgens actuele cijfers van het LEI was er in 2009 een nulgroei voor de productiewaarde. Er waren zowel negatieve als positieve uitschieters: de productiewaarde van granen daalde met 21%, die van uien steeg met 57%.

Voor de ui, waarvoor het groeiseizoen nu voorbij is en een fors lagere oogst wordt verwacht, was de prijsontwikkeling na het topjaar 2009 ook dit jaar tot nu toe positief.

De ontwikkeling van volume en prijzen bij consumptieaardappelen vertoont een normaal patroon.

In het segment fritesaardappelen is er wat productie betreft sprake van overcapaciteit. Het voorjaar is daardoor afgesloten met lage contractprijzen. Voor de rest van 2010 wordt ten gevolge van ongunstige weersomstandigheden echter een daling van de productievolumes verwacht. Voor de aardappelprijzen is dit een gunstige ontwikkeling.

Pootgoed heeft een goed productiejaar 2009/2010 achter de rug, met redelijke prijzen.

Tabel 3 Ontwikkeling productievolumen, prijs en productiewaarde in de akkerbouw in 2009 (realisatie) en 2010 (raming)

Akkerbouw	2009	2010
Prod.volume	3,0	2,0
Prijs	-3,0	7,0
Prod.waarde	0,0	9,0

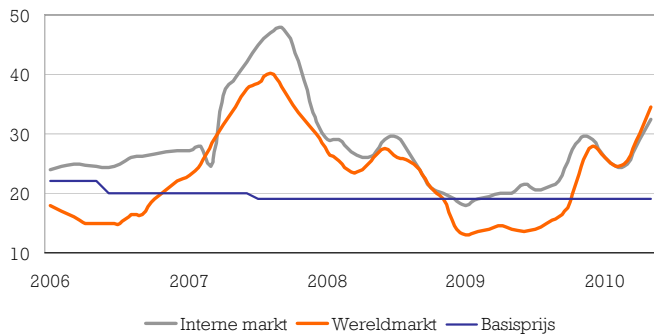
Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Melkveehouderij: kans op rendementsherstel groeit

De in het vorige Kwartaalbericht geraamde prijsstijging van 7% over heel 2010 is al voor de zomer gerealiseerd (zie figuur 5). De verwachtingen voor de tweede helft van het jaar zijn zeker niet ongunstig. Reden genoeg om de raming van de prijsstijging te verhogen naar 10%. De volumeraming (+2%) blijft ongewijzigd. Hoewel de melkaanvoer in de EU in de eerste vier maanden met 1,3% afnam, nam deze in Nederland toe met 2%. Echter, door de tot nu toe warme en droge

zomer zal de productie een dip laten zien. De ervaring leert dat de inhaalslag vaak tegenvalt. ING Economisch Bureau verlaagt de groeiraming van de productiewaarde dan ook van 2,0% naar 1,5%.

Figuur 5 Opbrengst van melk *

Bron: Nieuwsbrief juni 2010 van Productschap Zuivel.

* Op basis van Nederlandse noteringen resp. wereldmarktprijzen voor boteren mager melkpoeder (in € per 100 kg melk met 3,7% vet).

Tabel 4 Ontwikkeling productievolume, prijs en productiewaarde melk in 2009 (realisatie) en 2010 (raming)

Melk	2009	2010
Prod.volume	1,5	1,5
Prijs	-26,5	10,0
Prod.waarde	-25,0	12,0

Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Omdat de kosten voor kunstmest, krachtvoer en energie meevallen, is de kans groot dat de rendementen voor melkveehouders dit jaar enigszins normaliseren. Overigens lijken de rendementen in 2009 minder laag te zijn uitgekomen dan lange tijd werd gedacht. Op het dieptepunt was de uitbetaalprijs aan boeren 22 cent, maar marktleider FrieslandCampina betaalde vorig jaar gemiddeld 26 cent.

Ondanks de afschaffing van het melkquotumsysteem op 1 april 2015 worden quota momenteel nog volop gekocht. ING Economisch Bureau is echter van mening dat investeren in melkquotum financieel gezien niet langer verantwoord is¹. Een verklaring voor de sterk gestegen prijzen (15% hoger dan in 2009) is allereerst de onduidelijkheid over de regeling voor derogatie in verband met het nieuwe Europese mestbeleid dat de komende jaren vorm moet krijgen. Daarnaast spelen de onvoordelige leasemarkt en de gewoonte van melkveehouders om hun stallen gevuld te houden een rol bij het positieve sentiment rond de aankoop van melkquota.

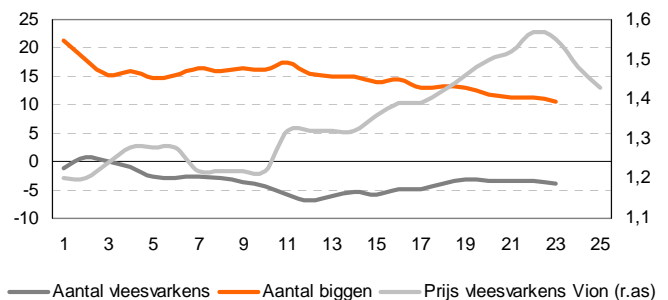
¹ Rapport "Melkveehouderij op scherp voor 2015; tijd van kilo denken is voorbij", mei 2010

Trend voor vleesvarkens in 2010 beter dan bij zeugen

Het door ING Economisch Bureau begin dit jaar geraamde prijsherstel voor 2010 is in ieder geval in het eerste halfjaar bewaarheid. Wel is er een groot verschil tussen de segmenten zeugen en vleesvarkens. De export van vleesvarkens ontwikkelt zich negatief, die van biggen positief. De gemiddelde exportontwikkeling van varkens was -3%, die van biggen +12% (zie figuur 6).

De bigprijzen, die het vorig jaar juist goed deden, zijn aan de lage kant. De prijzen van vleesvarkens, die vorig jaar fors daalden, blijven het naar verwachting dit jaar dankzij de aantrokken vraag goed doen. De prijsraming is verhoogd naar +5%.

Figuur 6 Ontwikkeling^{*1} export vleesvarkens en biggen en prijs vleesvarkens ^{*2} per week in eerste halfjaar 2010 ten opzichte van 2009

Bron: PVE; *1 in % j.o.j., cumulatief, *2 in € per kg geslacht gewicht.

In heel Europa rendeert de varkenshouderij de laatste drie jaar slecht, eerst door de zeer hoog opgelopen graanprijzen c.q. voerkosten, daarna door dalende consumptie. In Nederland wordt de varkensproductie op professionele basis uitgeoefend, wat tot een stabiele rendementsontwikkeling leidt. In Oost Europa is de rentabiliteit van varkenshouders nog veel gevoeliger voor schommelingen in vraag en aanbod.

Tabel 5 Ontwikkeling productievolume, prijs en productiewaarde varkens in 2009 (realisatie) en 2010 (raming)

Varkens	2009	2010
Prod.volume	4,5	2,0
Prijs	-9,0	5,0
Prod.waarde	-5,0	7,0

Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Al met al is de varkensproductie in Europa in de afgelopen jaren met bijna 4% gedaald. In de cyclische varkensmarkt is in 2010 weer vraag naar varkens ontstaan, waardoor prijsherstel voor biggen en vleesvarkens optreedt. ING Economisch Bureau meent dat de sector sterk is maar tegelijkertijd haar kracht moet inzetten op de toekomst ná 2012.

De laatste jaren zijn vier ondernemingsvormen in opkomst:

- ondernemers die meerdere locaties in beheer nemen;
- franchisers;
- ondernemers met buitenlandse vestiging(en);
- contractgevers die vleesvarkens laten verzorgen tegen een vaste vergoeding.

De verwachting is dat deze trend zich versterkt.

Focus op kwaliteit cruciaal voor kalverhouderij

Vion zal een deel van de activiteiten van de failliete slachter Weyl voortzetten, tenzij de Europese mededingingsautoriteit daar deze zomer geen toestemming voor geeft. Na de eerdere overname van Alpuro door de VanDrie Group is het aantal ondernemingen waar kalveren geslacht kunnen worden behoorlijk ingeperkt. Dit treft vooral de aanbieders van runderen en rosé kalveren.

De witvleesproductie en de jong rosékalveren worden vooral op contractbasis geproduceerd, waardoor deze segmenten minder last hebben van de consolidatie in de slachterijketen. Ongeveer 90% van het geproduceerde kalfsvlees wordt uitgevoerd. In 2009 werd de recordhoeveelheid van 226.000 ton rundvlees geëxporteerd. Ook dit jaar zal exportgroei de belangrijkste impuls zijn voor de geraamde productiegroei van 4%. Dankzij de sterke verzwakking van de euro, wat leidt tot meer uitvoer naar Oost-Europa, zal de volumegroei iets hoger uitkomen dan eerder verwacht.

Tabel 6 Ontwikkeling productievolume, prijs en productiewaarde kalveren in 2009 (realisatie) en 2010 (raming)

Kalveren	2009	2010
Prod. volume	4,0	4,0
Prijs	12,0	4,0
Prod. waarde	16,5	8,0

Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Kalverhouders zien uitdagingen in de markt. De consumptie blijft stabiel in Europa en na een reeks jaren met een goede rentabiliteit en investeringen in bedrijfsvernieuwing willen steeds meer ondernemers af van contractproductie en voor eigen rekening en risico gaan mesten. Door de recente overnames is het rendementsrisico echter weer toegenomen.

Goede rendementen voor pluimveehouderij

De pluimveehouderij blijft ook in 2010 één van de best presterende agrarische sectoren. De rendementen zijn dankzij de toenemende consumentenvraag goed. De rentabiliteit versterkt bovendien door stroomlijning van de vleesketen. De overname van Storteboom door het Britse 2 Sisters, de nummer 3 in Europa, is hiervan een voorbeeld en bevordert de Nederlandse exportgroei van pluimveevlees. Ook op middellange termijn biedt productie voor de veeleisende consument in Noordwest Europa volop kansen. De

grootste risico's schuilen in blijvende onzekerheid over de toekomstige productievoorwaarden. De eerste stap is op 1 juli gezet: vleesbedrijven mogen maximaal 33 kilo (en bij een goede track record 42 kilo) per m² houden.

Tabel 7 Ontwikkeling productievolume, prijs en productiewaarde in 2009 (realisatie) en 2010 (raming) voor vleespluimvee en eieren

Vleespluimvee	2009	2010	Eieren	2009	2010
Prod. volume	6,5	-2,0		3,0	2,0
Prijs	-3,5	5,5		18,5	2,0
Prod. waarde	3,0	3,5		22,0	4,0

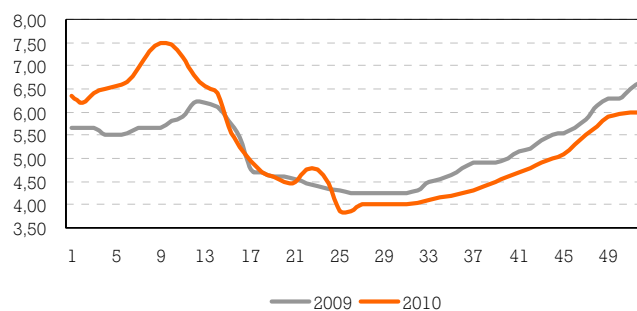
Bron: 2009: LEI, Wageningen UR; 2010: ING Economisch Bureau

Het prijsherstel van eieren heeft in 2010 in het eerste kwartaal nog sterker uitgedaakt dan eerder verwacht. Sinds april bevinden de prijzen zich echter op een lager niveau dan gebruikelijk is in deze tijd van het jaar. De productiecapaciteit voor scharreleieren is in Duitsland dusdanig snel hersteld dat de marktsituatie in een nieuwe evenwichtssituatie lijkt te zijn terechtgekomen. Dit is ook de reden dat ING Economisch Bureau verwacht dat in het tweede halfjaar de prijzen iets onder het niveau van vorig jaar zullen liggen. De prijsraming voor 2010 is daarom verlaagd van +5% naar +2%.

Overigens is de zwakte van de euro gunstig voor de afzet van kooieieren. Er worden meer van deze eieren verkocht aan het Midden Oosten en Afrika.

In Nederland gaan binnenkort de laatste leghennen met kooieieren op kooi. Productielanden Frankrijk, Spanje en Italië hopen vanwege de kredietcrisis op Europese clementie ten aanzien van het verbod op traditionele kooihuisvesting per 2012. Voor onder meer de Nederlandse pluimveehouderij zou dit een uitkomst zijn, omdat dan voor langere tijd een hoger prijsniveau voor scharreleieren gegarandeerd lijkt.

Figuur 7 Dankzij hoge prijs tafeleieren* in eerste kwartaal 2% hogere eierprijs in 2010

Bron: PVE; raming 2^e helft 2010: ING; * Aanbiedingsprijs consumptie-eieren in €/100 stuks, excl. BTW, klasse L (63-73 gram)

Henk van den Brink
ING Economisch Bureau

Meer weten?
Kijk op ING.nl
Of bel met

Henk van den Brink,
Sectoreconoom Agrarisch
020 56 39 506

Cor Bruns,
Manager Agrarisch Advies
020 57 60 874

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

De tekst is afgesloten op 13 juli 2010.

